

Точка зору/

Дмитро Полозенко

Доктор економічних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу бюджетних видатків соціальної
сфери та економічного розвитку
Державної науково-навчальної установи
"Академія фінансового управління"
Міністерства фінансів України,
заслужений економіст України

Використання внутрішніх ресурсів України — пріоритетний напрям подолання світової фінансової кризи

Фінансова криза 2008–2009 років завдала реальному сектору економіки великих матеріальних втрат, особливо крайнім, які формують ринкову економіку. Повернення економіки до докризового рівня і забезпечення подальшого її розвитку можливе за рахунок підвищення ефективності використання наявних і невикористаних із різних причин внутрішніх ресурсів. Аналізуючи фінансово-економічні процеси зазначеного періоду, автор висловлює власну думку щодо подолання спаду в суспільно-економічному розвитку України.

РОЛЬ ДЕРЖАВИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАБІЛІЗАЦІЇ РЕАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Фінанси й економіка країни тісно пов'язані з процесом виробництва. Нині і вчені, й економісти-практики змушені констатувати: процес фінансової стабілізації в Україні затягується. виправити становище можна, ухваливши урядові рішення, які мають стати поштовхом до розвитку матеріальної сфери виробництва. Адже відсутність достатніх фінансових ресурсів, перманентна нестача власних коштів, проблема платежів — основні причини рецесії виробництва. В цій ситуації особливе значення має державний бюджет, за допомогою якого держава визначає, яку частину доходу слід спрямувати на розвиток виснаженої кризою економіки країни, на утримання невиробничої сфери тощо. Переконалий, стабілізація реальної економіки без прямого державного керування неможлива.

Фінансова політика не може діяти ізольовано від монетарної політики, яку проводить НБУ — структура, відповідальна за стабільність грошової одиниці. Підтримувати цю стабільність досить складно в умовах рецесії

виробництва, зумовленої переважно фінансовою кризою, а також скороченням обсягів іноземних інвестицій. Отже, за умов подолання наслідків кризи регулююча роль держави не повинна послаблюватися, а навпаки — має посилюватися шляхом виділення бюджетних коштів на конкурсній основі, регулювання цін на стратегічні види сільськогосподарської продукції, надання кредиту товаровиробникам, особливо малому і середньому бізнесу, спроможним ефективно його використати і своєчасно повернути кредиторю.

При цьому наголосимо, що важливо визначити основні причини, які призводять до кризових явищ. Це дасть змогу розробити упереджувальні заходи щодо запобігання рецесії виробництва. У даному контексті відомі вчені-економісти В.М.Геєць та А.А.Гриценко звертають особливу увагу на відрив функціонального економічного аналізу від його логіко-історичних основ. Він проявляється в послабленні здатності з'ясувати приховану сутність процесів, яка відрізняється від їх видимих форм. Саме ця обставина стала однією з важливих передумов сучасної глобальної кризи. В її основі лежить відрив реальних

економічних процесів створення вартості від руху її представників (грошей і цінних паперів) у грошово-кредитній і фінансовій сферах. Рух представників вартості у сучасному "мейнстрімі" ототожнюється з рухом реальної вартості¹. Як наслідок відриву вартості від реальної економіки поступово сформувалася так звана фінансова економіка, в котрій доходи окремих суб'єктів господарювання обертаються в середині ринку, але не спрямовуються в реальну економіку. Отримані в такий спосіб доходи є фіктивними².

"Фінансова економіка" є джерелом тіньової економіки. А тому, зрозуміло, на останню також вплинула фінансова криза, яка змусила бізнесові структури з метою збереження прибутку і подальшої рецесії виробництва та банкрутства приховувати власні доходи. Звідси — і скорочення надходжень коштів до державного бюджету. Доходи також приховують

¹ Геєць В.М., Гриценко А.А. Економіка і суспільство: непізнані грані взаємовпливу. (Роздуми над прочитаним) // Економіка України. — 2012. — № 3. — С. 10.

² Львовичкін С.В., Опарін В.М., Федосов В.М. Суперечності фінансової теорії і практики в контексті циклічності економічного розвитку // Фінанси України. — 2011. — № 5. — С. 7.

фізичні особи, які є платниками податків, особливо ті, хто зайнятий у кооперативному секторі.

Використання внутрішніх ресурсів залежить не лише від діяльності промислових комплексів, фірм, малого і середнього бізнесу, а й від професіоналізму управлінської еліти, від кожної фізичної особи, яка є суб'єктом прийняття фінансово-економічних рішень і носієм індивідуальних та державних інтересів. Таке єднання інтересів посилює активізацію щодо підвищення ефективності використання ресурсів країни.

ПОЛІТИКА НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ У КРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Не піддаючи сумніву ефективність діяльності НБУ у кризовий період, його грошово-кредитної політики, яка спрямовувалася на збереження стабільності національної валюти, слід зазначити, що регулятор не вичерпав наявні можливості підвищення ефективності суспільного виробництва. Це стосується передусім проведення комерційними банками гнучкої політики мобілізації національної валюти фізичних і юридичних осіб.

У цілому політика НБУ позитивно вплинула на діяльність банківської системи й економіку країни в цілому. ВВП у 2011 році зріс на 5.2%, обсяг промислового виробництва — на 7.3%, індекс споживчих цін зменшився на 4.6%.

Оскільки інфляція характеризує стан економіки, вона взаємодіє з іншими індикаторами, зокрема, зі ставками за депозитами і ставками за кредитами. Між ними існує пряма залежність, яку не варто ігнорувати. При зниженні рівня інфляції зазначені ставки мали б також знижуватися. За таких обставин має діяти принцип: що вигідно для держави — вигідно для народу.

Водночас зазначимо, що у 2011 році заходи, пов'язані з подоланням наслідків фінансової кризи, мало чим відрізнялися від дій західноєвропейських країн, хоча економіка України має свої специфічні особливості, які необхідно враховувати, розробляючи попереджувальні монетарні заходи.

Грошово-кредитна політика українського центробанку паралельно з монетарними методами реалізувалася шляхом застосування адміністративних методів — при запровадженні так званої паспортизації,

спрямованої на обмеження попиту на іноземну валюту. Безперечно, НБУ має на це право. Завдяки "паспортизації" було досягнуто позитивних результатів. Але, запроваджуючи нові правила, регулятор недостатньо пояснив широкому верствам населення, які не мають відповідної фінансової підготовки, мету і причини таких дій.

СВІТОВА КРИЗА І ГРОШІ

В умовах глобалізації економіки, як зазначалось вище, у світовій економіці відбувся відрив створеної вартості від руху грошей і цінних паперів, що й призвело до кризи. В результаті темпи зростання грошової маси стали випереджати темпи споживання. Держави змушені були періодично скорочувати обсяги грошової маси в обігу й одночасно стимулювати процес споживання. На думку експертів, нині маємо кризу грошей.

Однією з причин виникнення кризи грошей експерти-аналітики називають рішення Ямайської конференції 1976 року, яка відкрила шлях для практично безконтрольних маніпуляцій масштабами грошової маси, обмінним курсом і позичковими операціями держав із резервними валютами і найрозвинутішими фінансовими ринками, створивши легальні можливості для безкарного до пори до часу порушення фінансової дисципліни³.

Подібні дії спостерігалися й у банківській системі України, коли НБУ через валютний і грошовий ринки в 2011 році скорочував обсяги грошового обігу, що в окремі періоди спричинило дефіцит гривні. Комерційні банки і в 2012-му не мали достатніх фінансових ресурсів для надання кредитів суб'єктам господарювання, вважаючи причиною цього жорстку політику центрального банку країни. Дефіцит гривні відчували суб'єкти малого і середнього бізнесу, особливо агробізнес, діяльність якого значною мірою залежить від банківських кредитів і державного бюджету. Водночас саме бізнес має стати одним із основних джерел наповнення доходної частини державного бюджету. Відсутність коштів змушує комерційні банки активніше залучати депозити фізичних і юридичних осіб, що призводить до підвищення вартості кредиту,

³ Праксин О.М. К вопросу о совершенствовании вольно-финансового миропорядка // Финансы и кредит. — 2011. — № 9. — С. 19.

робить їх практично недоступними, посилює дефіцит гривні.

При цьому слід зазначити, що гривня в умовах фінансової кризи виконує всі притаманні грошам функції. Не можна погодитися з точкою зору тих економістів, які вважають, що гривня є неповноцінною грошовою одиницею і виконує лише окремі функції грошей, а функцію повноцінних грошей виконує готівковий і безготівковий американський долар. Водночас не варто переоцінювати й американський долар. Окремі вчені-економісти вважають, що долар є фактично сакраментальним символом економічної могутності США⁴. І це за умови, що країна в січні 2012 року мала борг у розмірі 15.23 трлн. доларів, що становить 100% ВВП США⁵. Роль американського долара слід аналізувати через призму державної політики США, яку сформував ще президент У.Тафлі у 1910 році. Він заявив, що долар більше вражатиме економіку, ніж солдат і буде ефективнішим, ніж зброя⁶. Цей принцип не втратив свого значення і в наші дні, в умовах глобальної економіки.

У зазначеному контексті звернімо увагу: за станом на 01.12.2012 р. в Україні діяло 176 вітчизняних банків, частка іноземного капіталу в їхньому статутному фонді становила 39%. Більшість українських банків перебуває під контролем іноземного капіталу і певних груп із пропискою в офшорах. Іноземні банки контролюють досить потужні вітчизняні банківські структури, отримуючи відповідні прибутки, підвищують ступінь доларизації. У 2005 році загальна сума депозитів становила 50 976 млн. грн. (у гривнях — 37 121 млн., у доларах США — 4 274 млн.), а в квітні 2012-го відповідно — 143 084 млн. грн. (у гривнях — 93 827, у доларах США — 39 673 млн.). Як бачимо, долар зміцнює, а гривня здає позиції.

Кількість іноземних банків в Україні має бути визначена на законодавчому рівні. Інакше може виникнути ситуація, за якої нерезидентні банки своїм капіталом підпорядковують господарську діяльність

⁴ Підвисоцький Р. Трансформація світової фінансової системи очевидна і незворотна // Вісник Національного банку України. — 2012. — № 1. — С. 14.

⁵ Хейвен Б.А. Глобальные дисбалансы и реформирование мировой валютно-финансовой системы // Деньги и кредит. — 2012. — № 7. — С. 49.

⁶ Широин В. КГБ — ЦРУ. Секретные орудия перестройки. — М., 1997. — С. 65.

вітчизняних суб'єктів, обмежать дію національної валюти.

ПЕРСПЕКТИВИ ГРИВНІ

Курс національної валюти визначається низкою чинників, серед яких особливу роль відіграють стан коштів на поточному рахунку, платіжного балансу (експорт-імпорт), рефінансування зовнішнього боргу, попит на валюту, а також економічна і політична ситуація в країні. Стан поточного рахунку змінюється. Так, у середині 2012 року резервний фонд НБУ скоротився на 1.44 млрд. доларів. МВФ зробив прогноз скорочення резервного фонду на кінець 2012 року до 5 млрд. доларів, середньорічний курс гривні щодо долара США 8.04 за умови, що економічна ситуація в Євросоюзі суттєво не зміниться. До речі, країни, які формують ринкову економіку, спрямовують до резервного фонду іноземну валюту, а розвинуті країни навпаки – накопичують золото, яке можна обміняти на гроші в будь-якій країні світу. Гривню не можна обміняти на долари у США, вона обмінює-

ся на долари лише на внутрішньому ринку країни. Звідси невтішний висновок: формування золотовалютних резервів за рахунок доларових запасів погіршує структуру таких запасів.

Золоті резерви – це частина національного багатства, яка знаходиться у максимально ліквідній формі і може бути використана при регулюванні платіжного балансу та здійсненні міжнародних розрахунків. З цього приводу Дж. Кейнс писав: “Коли у ролі грошей використовується, скажімо, золото, яке само по собі незалежно від споживання його як грошей може бути застосоване і для іншої мети, то становище дещо змінюється, якщо навіть теорія залишається незмінною”⁷.

Отже, вітчизняне валютне законодавство потребує вдосконалення. В країні діє закон про валютне регулювання у формі урядового декрету, зміст якого за багато років істотно застарів. Зі зміною ситуації в державі змінюються і розробники закону,

⁷ Кейнс Дж. Избранные произведения. М.: Экономика, 1993. – С. 126.

дехто з них досить слабо володіє базовою наукою валютного регулювання, його наслідками для економіки й суспільства в цілому. В законі мають також враховуватися світові тренди у сфері валютних відносин.

ВИСНОВКИ

Для запобігання кризовим явищам слід розробити упереджуючі заходи рецесії виробництва:

- посилити боротьбу з тіньовою економікою, відповідний сектор має працювати на реальну економіку, а не на формування спекулятивних доходів;

- рівень економіки значною мірою залежить від професіоналізму управлінської еліти;

- НБУ має дотримуватися співвідношень між рівнем інфляції та ставками – депозитними і кредитними;

- рівень доларизації і наявність іноземних банків мають бути визначеними на державному рівні;

- прискорити прийняття закону про валютне регулювання.

Інформація з першоджерел

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у листопаді 2012 р.¹

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації банку	Реєстраційний номер	Юридична адреса
м. Київ і Київська область					
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “УКРСОЦБАНК”	ПАТ	1 814 515 166.90	27.09.1991 р.	3	м. Київ, вул. Ковпака, 29
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “ЕНЕРГОБАНК”	ПАТ	359 037 175	31.10.1991 р.	68	м. Київ, вул. Воздвиженська, 56
Публічне акціонерне товариство “Банк “Національні інвестиції”	ПАТ	161 000 000	09.11.1993 р.	210	м. Київ, вул. Володимирська, 54
Публічне акціонерне товариство “Аграрний комерційний банк”	ПАТ	98 112 250	24.12.1993 р.	222	м. Київ, вул. Димитрова, 9-а
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК”	ПАТ	250 000 000	19.01.2011 р.	336	м. Київ, вул. Михайлівська, 7
Донецька область					
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОМИСЛОВИЙ БАНК”	ПАТ	120 000 000	13.08.2008 р.	326	м. Донецьк, пров. Донбаський, 1

¹ “Перелік банків України, включених до Державного реєстру банків” опубліковано у “Віснику НБУ” № 8, 2012 р. Зміни і доповнення, внесені до Державного реєстру банків, виділено червоним кольором. Назви банків подаються за орфографією статутів.

Банки, вилучені з Державного реєстру банків у листопаді 2012 р.

Назва банку	Номер реєстрації банку	Дата реєстрації банку	Дата вилучення з Державного реєстру банків	Підстава для вилучення з Державного реєстру банків
Публічне акціонерне товариство “Корпоративний та Інвестиційний Банк Креді Агріколь”	169	19.05.1993 р.	23.11.2012 р.	Рішення Комісії НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків від 23.11.2012 р. № 911

На замовлення “Вісника НБУ” матеріали підготувала головний економіст департаменту реєстрації, ліцензування та реорганізації банків Національного банку України Олена Сімецька.